

ВПЛИВ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

**О.В. Дубровін. Державний вищий навчальний заклад
«Університет банківської справи», м. Київ**

© Дубровін О.В., 2015.

Статтю отримано редакцією 28.09.2015 р.

Вступ. Безпрецедентне поєднання політичної, фінансово-економічної та банківської кризи разом із накопиченими в попередні роки макроекономічними дисбалансами зруйнували фінансову стабільність держави, поставили під загрозу її фінансову безпеку. Негативна динаміка розвитку процесів у соціально-економічній сфері, зокрема розлад системи державних фінансів і фінансів суб'єктів господарювання, криза банківської системи та фондового ринку, падіння реальної заробітної плати, втрата довіри населення до фінансових інститутів, «втеча» вітчизняного капіталу за кордон, «відмивання» «брудних» грошей, посилили значущість формування новітньої системи фінансової безпеки України.

Формування належного рівня фінансової безпеки держави значною мірою залежить від того, наскільки стабільним, динамічним та контрольованим є розвиток банківського сектора, що є запорукою відновлення економічного зростання. Роль банків у стабілізації економіки є надзвичайно важливою. Зростання рівня капіталізації банківської системи України дозволить реалізувати перехід на інноваційні засади розвитку, що має стратегічне значення для оновлення виробництва у регіонах, оскільки означатиме готовність до впровадження сучасних стандартів господарської діяльності. Очищений, оновлений та капіталізований банківський сектор – потужний потенціал для забезпечення динаміки економічного розвитку і створення нових робочих місць. Банківський сектор має докласти всіх зусиль, щоб національна економіка як органічний складник міжнародного економічного організму в процесі внутрішніх перетворень отримала потужний імпульс від взаємовигідного використання його капіталу. Банківський капітал є фундаментальною основою діяльності банківських установ, яка забезпечує їх можливість здійснювати значний позитивний вплив на економіку, розширювати банківські послуги, розвивати та генерувати вхідні грошові потоки, не допускаючи при цьому значних ризиків і відповідно зберігаючи надійність банків. Крім того, капітал формує достатній рівень конкурентоспроможності як узагальнюючого показника стійкості та дієздатності кожного банку і банківської системи взагалі, а також забезпечує впевненість позичальників у тому, що банк спроможний задовольнити їх потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживатиме спад. Усе це зумовлює необхідність накопичення банками додаткових обсягів капіталу, адекватних потребам у кризовий для економіки період.

Для банківської системи України, яка має гострий дефіцит капіталу, у розв'язанні цієї проблеми першочерговими є питання впливу оцінки банківського капіталу, його структури та адекватності на забезпечення фінансової безпеки держави.

На сьогодні Україна переживає найгіршу кризу в історії незалежності, на котру наклалася системна банківська криза, яка є другою банківською кризою за останні шість років. Ганебна економічна політика попередніх років призвела до накопичення внутрішніх і зовнішніх дисбалансів, наслідком яких стали надмірне емісійне фінансування державного бюджету, значне та непрозоре рефінансування банків, фактична фіксація обмінного курсу й помилки в регулюванні банківської діяльності. Наслідком цього стали – надзвичайне знецінення гривні, процвітання «чорного» ринку валюти, банківська паніка серед населення, зупинка кредитування економіки, зростання кількості неплатоспроможних банків. Так, якщо до початку поточної кризи (станом на 01.01.2014 р), банківська система налічувала 180 установ, то протягом 2014–2015 рр. НБУ визнав неплатоспроможними 59 банків (33 у 2014 р. та 26 у 2015 р.). Фінансовий результат банківської системи за 2014 р. є найгіршим за всі роки спостережень і становить 53 млрд грн. Протягом 2015 р. негативна тенденція збитковості банківської системи, на жаль, не зупинена. За даними НБУ, збиток банківської системи за 10 місяців 2015 року складає 52,2 млрд грн. Зазначені тенденції є загрозливими для банківської системи, а отже, багато в чому погіршують стан фінансової безпеки держави.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій свідчить, що у загальній теорії банківської справи питання сутності й достатності капіталу банку і його впливу на економічні процеси знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних учених, як: М. Алексеєнко [2], І. Бланк [4], З. Васильченко, О. Васюренко, О. Вовчак, В. Гесць, К. Кіреєва [8], К. Ларіонова [10], І. Міщенко, А. Мороз, М. Савлук, Т. Смвженко, Р. Тиркало, В. Фостяк [13], Н. Шелудько та інші. Проблемам забезпечення фінансової безпеки на рівні банківських установ присвячено невелику кількість досліджень, серед яких роботи С. Адаменка [1]; О. Барановського [3]; С. Побережного, О. Пастун, Т. Болгар [12]; М. Єрмошенко [6]; В. Коваленко [9]; С. Мочерного, Я. Юріна [14] тощо.

Не розв'язані раніше частини загальної проблеми. Переважну більшість праць указаних учених зорієнтовано на дослідження економічної сутності банківського капіталу взагалі, особливостей його формування та управління. Водночас потребують більш глибокого вивчення питання ролі власного капіталу в забезпеченні фінансової безпеки держави. Практично відсутні розробки щодо визначення впливу капіталізації банківських установ на формування фінансової безпеки держави. Це обумовлює актуальність зазначених вище аспектів, науково-теоретичну і практичну значущість дослідження проблеми достатності капіталу банків як фактора забезпечення фінансової безпеки держави.

Мета. Метою дослідження є обґрунтування впливу банківського капіталу на фінансову безпеку держави та визначення переліку завдань для забезпечення фінансової безпеки банку.

Основний матеріал і результати. Банківський капітал – це грошові кошти та виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків та використовуються ними для здійснення операцій із розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку [4]. Для того щоб якісно оцінити банківський капітал, у першу чергу необхідно визначити його достатність, яка відіграє ключову роль не лише для оцінювання ефективності функціонування окремо взятої банківської установи, а й для визначення надійності всієї банківської системи [3]. Достатність капіталу – це здатність банківської установи надавати традиційний набір банківських послуг стандартної якості незалежно від можливих збитків за активними операціями [7]. Достатній рівень капіталу для банку є головним фактором його конкурентоспроможності та фінансової стійкості, тому банки з високим рівнем капіталу мають значні інвестиційні можливості [4]. Крім цього, достатній рівень капіталу є ключовим елементом довіри до банківської системи, а отже, і до національної грошової одиниці [5].

На сьогодні існує значна кількість показників, які характеризують рівень достатності капіталу. Деякі з них установлює Національний банк України, інші характеризують ефективність діяльності банківської системи. Однак, на думку багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців, найбільш точним та загальним показником достатності капіталу, як окремого банку, так і всієї системи, є рівень капіталізації. Ключовим індикатором, який традиційно використовують при оцінюванні рівня капіталізації банків у макророзрізі, є відношення банківського капіталу до ВВП [2]. Розрахунок рівня капіталізації банківського сектора в Україні з урахуванням особливостей розвитку економіки на сучасному етапі відобразимо у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівень капіталізації банківського сектора економіки, 2006 – 2012 рр.

Показник	січня 2010 р.	січня 2011 р.	січня 2012 р.	січня 2013 р.	січня 2014 р.	січня 2015 р.
Власний капітал, млн грн	118212	137725	155487	170196	192599	148023
Темпи зростання власного капіталу, %	99	117	113	109	113	76,8
Валовий внутрішній продукт, млн грн	913345	1082569	1341000	1505000	1465198	1566728
Темпи зростання ВВП, %	134	110	124	112	97	107
Частка капіталу у ВВП	13	10,9	10,3	10,3	11,09	9,44

(*складено за даними НБУ [11])

Наведені дані свідчать, що протягом 2009 – 2012 рр. спостерігалось постійне збільшення розміру ВВП та власного капіталу банків, відповідно відношення між цими показниками в середньому складало 5 – 7 відсотків, що вважається нормальним показником для обслуговування виробничого циклу держави, але при цьому не варто забувати, що такий результат пояснювався досить низьким рівнем ВВП, який формувався в умовах тривалої стагнації української економіки. Економічна ситуація в Україні 2014 року значно погіршилася.

Спостерігалось стрімке падіння обсягів виробництва всіх видів економічної діяльності, крім сільського господарства. Відбувалося зростання інфляційного тиску на економіку, що супроводжувалося падінням реальних доходів населення та відповідно зниженням його купівельної спроможності. Серед основних факторів, що зумовили падіння ВВП у 2014 році, були анексія АР Крим і воєнні дії на сході країни, розрив міжрегіональних зв'язків, звуження як зовнішнього, так і внутрішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників, скорочення державного фінансування, погіршення фінансових результатів підприємств тощо. Капітал банків до 2014 року збільшувався. При цьому адекватність темпів зростання банківського капіталу зростанню ВВП, з одного боку, є позитивним фактором, але, з іншого, для банківської системи, що має на меті інтеграцію до європейського фінансового простору, як обсяги, так і темпи збільшення банківського капіталу були вочевидь недостатні. Протягом 2014 року власний капітал банків скоротився зі 192,6 млрд грн до 148,0 млрд грн, що пояснюється різким погіршенням якості активів банків та збитковою діяльністю банківської системи України. Рівень адекватності регулятивного капіталу банківського сектора за 2014 рік зменшився до 15,60% (станом на 01.01.2014 – 18,26%), що пов'язано насамперед із зменшенням регулятивного капіталу (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка нормативних значень достатності банківського капіталу по системі банків України, 2006 – 2012 рр.

Нормативи	На 1 січня						
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Н1 – регулятивний капітал, млн грн	123,06	135,8	160,89	178,45	178,91	204,97	188,95
Н2 – адекватність регулятивного капіталу (не <10%)	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60

(*складено за даними НБУ [11])

Незважаючи на дотримання банками встановлених економічних нормативів, банківська система України вважається слабкою, що дає підстави вважати її «недокапіталізованою». А це в першу чергу призводить до зростання загроз фінансовій стабільності банківської системи.

За для формування передумов реформування банківського сектора в середньостроковій перспективі у 2014 році Національний банк України здійснив стрес-тестування 35-ти найбільших банків. За його результатами банками розроблено програми капіталізації/плани реструктуризації. Підвищено вимоги до мінімального розміру статутного капіталу нових банків до 500 млн грн та затверджено графік приведення статутного капіталу діючих банків у відповідність до нових вимог протягом десяти років; поліпшено процедури виведення банків з ринку та процедури розкриття кінцевих власників банків.

Згідно зі статтею 32 (Порядок формування та збільшення статутного капіталу банку), статутний капітал банку формується відповідно до вимог цього Закону, законодавства України й установчих документів банку. Формування та капіталізація банку здійснюються шляхом грошових внесків, крім випадків, передбачених Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» протягом строку його дії. Грошові внески для формування й збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях. Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел. Також забороняється використовувати для формування статутного капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Банк не має права без згоди Національного банку України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня. Регулятивний капітал банку не може бути меншим за статутний капітал. Ця вимога не поширюється на новостворений банк протягом одного року з дня отримання ним банківської ліцензії.

Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал у будь-якій формі, якщо така виплата або розподіл призведе до порушення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу.

Теоретичні засади капіталізації банків неможливі без описання функцій банківського капіталу. Найголовнішими функціями вважають: захисну, оперативну та регулятивну. Згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» ці функції є визначальними:

а) захисна функція дає змогу банку здійснювати операції у разі виникнення втрат чи непередбачуваних збитків;

б) оперативна дає змогу створювати фінансовий резерв або своєрідний запас у разі виникнення непередбачених умов чи збитків;

в) регулятивна функція полягає винятково у відношенні та зацікавленості суспільства в успішному функціонуванні банків. Національний банк України здійснює оцінювання й контроль за діяльністю банків за встановленими нормативами, нормативами адекватності основного та регулятивного капіталу [1].

Під захисною функцією розуміють можливість виплати компенсації вкладникам у разі ліквідації банку, а також збереження платоспроможності шляхом створення резерву на ті активи, які дають змогу банку функціонувати, незважаючи на загрозу збитків. Чим вищий у країні рівень розвитку гарантування вкладів і здійснення активних операцій, тим менші вимоги до захисної функції власного капіталу й тим менша його сума може знаходитися в обороті банку. Однак надмірне захоплення ліквідними та безризиковими активами призводить до зниження прибутковості банку, втрати його позицій на грошовому ринку й ринку банківських операцій і послуг [11].

Оперативна функція банківського капіталу передбачає асигнування власних засобів на купівлю землі, приміщення, обладнання, а також створення фінансового резерву на випадок непередбачених збитків. Важливо зазначити, що банки надають перевагу розміщувати невеликий обсяг власних засобів в активи такого роду. З іншого боку, власний капітал, розміщений в матеріальні активи, можна віднести до захищеного, оскільки в ситуації фінансової кризи його активи можна реалізувати і хоча б частинами розрахуватися за своїми зобов'язаннями [11].

Виконання регулятивної функції власного капіталу банку базується на зацікавленні суспільства в успішному функціонуванні банківської системи [11].

Банківський капітал та його складники виконують поточні та стратегічні функції. Поточні функції визначають властивості реалізації банківського капіталу від початку його акумулювання до відтворення у практичній реалізації. Стратегічні функції визначають пріоритетно-стратегічні властивості банківського капіталу у розвитку та діяльності банку та банківської системи загалом.

Згідно з постановою правління Національного банку України № 368 регулятивний капітал виступає одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, котрі банки беруть на себе у процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільності банківської діяльності [14].

Ризики в банківській діяльності впливають із специфіки банківських операцій, що здійснюються в умовах ринкових відносин, та означають імовірність одержання доходів, менших від очікуваних, зниження вартості активів. Підвищені банківські ризики призводять до значних фінансових утрат і, як наслідок, до банкрутства банків [14], що відповідно негативно впливає на стан банківської безпеки як складової фінансової безпеки держави. За даними на I півріччя 2014 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року фінансова безпека держави погіршилася на 42% від її оптимального значення (100%), що є найгіршим показником, починаючи з 2008 року. При цьому стан банківської системи перебуває в зоні небезпечного стану – на рівні 42% від оптимального значення. Збитки банківської системи обумовлюють скорочення її власного капіталу, адже прибуток (у цьому випадку – збиток) є його складовою частиною, станом на 01.09.2015 він скоротився до 137 млрд грн.

Банки з метою визначення реального розміру регулятивного капіталу з урахуванням ризиків у своїй діяльності зобов'язані постійно оцінювати якість усіх своїх активів і наданих фінансових зобов'язань (визначати їх класифікацію) та здійснювати відповідні коригування їх вартості шляхом формування резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженого постановою правління Національного банку України від 25 січня 2012 року № 23.

Висновки. Визначена сутність та функції банківського капіталу дають змогу зробити висновок, що капітал банку є динамічним функціональним утворенням, яке забезпечує поточну банківську діяльність від початку його утворення. Своєю функціональністю банківський капітал гарантує збереження довіри до банків з боку населення, а здійснення поточних і стратегічних функцій реалізовує фінансову стійкість банківської системи та забезпечує фінансову безпеку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаменко С.І. Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України / С.І. Адаменко // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 48 – 52.
2. Алексеєнко М.Д. Капітал банку: питання теорії і практики. монографія / М.Д. Алексеєнко – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
3. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
4. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – К.: «Ника-Центр», 2008. – 510 с.
5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
6. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М.М. Єрмошенко; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2001. – 309 с.
7. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні; затв. постановою правління НБУ № 368 від 28.08.2001 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
8. Кіреєва К.О. Регулювання банківського капіталу [Текст]: авто-реф. дис... канд. екон. наук / К.О. Кіреєва. – К., 2006. – 29 с.
9. Коваленко В.В. Капіталізація банків: методи оцінювання та напрямки підвищення: монографія / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 153 с.
10. Ларіонова К.Л. Управління формуванням обсягу та ціни власного капіталу банку / К.Л. Ларіонова, О.В. Яремчук // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №5. Т.4. – С.76.
11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
12. Фінансова безпека банківської діяльності [Текст]: навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар]; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
13. Фостяк В.В. Функції банківського капіталу в забезпеченні розвитку банківської системи України / В.В. Фостяк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.1. – С. 257–263.
14. Юрін Я. Фінансова і інвестиційна безпека банків та її вплив на загальноекономічну безпеку держави / Я. Юрін, А. Сундук // Вісник Національного банку України (укр.). – 2004. – № 7. – С. 18 – 20.

УДК 336.719

Дубровін Олександр Віталійович, здобувач. Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи», м. Київ. **Вплив банківського капіталу на фінансову безпеку держави.** Узагальнено класифікацію банківського капіталу. Визначено перелік завдань для забезпечення фінансової безпеки банку. Проаналізовано вплив банківського капіталу на фінансову безпеку держави.

Ключові слова: фінансова безпека банку, банківський капітал, статутний капітал, регулятивний капітал, Закон України «Про банки і банківську діяльність», фінансова безпека держави.

УДК 336.719

Дубровин Александр Витальевич, соискатель. Государственное высшее учебное заведение «Университет банковского дела», г. Киев. **Влияние банковского капитала на финансовую безопасность государства.** Обобщена классификация банковского капитала. Определен перечень задач для обеспечения финансовой безопасности банка. Проанализировано влияние банковского капитала на финансовую безопасность государства.

Ключевые слова: финансовая безопасность банка, банковский капитал, регулятивный капитал, Закон Украины «О банках и банковской деятельности», финансовая безопасность государства.

USC 336.719.

Dubrovin Alexander V. applicant State higher educational institution "University Banking". **Effect of bank capital on the financial security of the state.** Browse the classification of bank capital, a list of tasks to ensure the financial security of the bank and analyzed the influence of bank capital on the financial security of the state.

Keywords: financial security of the bank, bank capital, capital, regulatory capital, the Law of Ukraine "About Banks and Banking" financial security of the state.